

Патријарх српски г. Иринеј отворио изложбу „Осам векова уметности под окриљем Српске Православне Цркве“

У склопу централне прославе јубилеја осам векова аутокефалности Српске Православне Цркве, Његова Светост Патријарх српски г. Иринеј отворио је 9. октобра 2019. године у Музеју Српске Православне Цркве монументалну изложбу „Осам векова уметности под окриљем Српске Православне Цркве“.

Изложба је устројена са благословом Његове Светости Патријарха српског г. Иринеја и чланова Светог Архијерејског Синода, уз помоћ Министарства културе и информисања, Министарства правде, Управе за сарадњу са црквама и верским заједницама, Секретаријата за културу града Београда и других институција. Изложбу прати истоимени каталог на 157 страна са преко стотину илустрација у боји, аутора др Миљане Матић, кустоса Музеја Српске Православне Цркве.

фотогалерија 1 (ћакон Драган Танасијевић)

фотогалерија 2 (ћакон Александар Секулић)

Изложба је отворена у присуству чланова Светог Архијерејског Сабора, престолонаследника Александра и принцезе Катарине Карађорђевић, представника министарстава Владе Републике Србије, представника Војске Србије, сарадника и пријатеља Музеја, као и бројне публике.

На путу Светосавља настајао је велики корпус српске црквене уметности – од времена светородне лозе Немањића, па преко кнеза Лазара и његових наследника, деспота Бранковића и обласних владара српских земаља Балшића, Котроманића, Црнојевића... На том путу остала нам је поука од Саве Немањића, који се на овом пољу визионарски осврнуо и на будућа времена давне 1208. године, кроз једну од глава Студеничког типика, путем Указа о завесама, иконама и књигама црквеним, (Глава 21): Неизмењен желим да буде иметак свештених сасуда и икона, и завеса, и књига и осталог свег иметка црквеног. Не само да неизмењен буде већ и да се отуд не покреће, и ни од кога никада од било ког дела не узима. А ко од овога нешто отимајући узме користи ради неке, у грех црквене крађе да упадне, и због овога законском казном осуђен буде. Из другог оправданог разлога чинећи – узимати ове или премештати, ни ми, нити ко други неко добро мудрујући [не може] наредити, осим ако се догоди у време невоље због пожара манастира, када се догоди да се запали, или падне од земљотреса, или штогод друго што може да буде манастиру од помоћи, а друге никакве нема помоћи, тада да се покреће ова, али да то тајно не чини сам игуман, него да је од све старије братије уговорено и одлучено. Благословио је да предмети ризница црква и манастира заувек остану на месту којем су намењене, али истовремено одорио да у случају када је благо у опасности – исто може бити пренесено на сигурно место. Наравно са условом да одлука о томе буде јавна и саборна.

Велики део тог корпуса црквених уметничких предмета и књига нестао је у ратним метежима и разарањима. Данас располажемо само мањим делом тога, што смо успели да отргнемо из чељусти разних непријатеља и освајача. Поучени од стране Светога Саве, Срби су у сеобама носили све што је претекло, а могло се понети. Тако и ово благо које је постављено на изложби организованом поводом осам векова ауокефалности Српске Православне Цркве само је оквирна слика – тек предукус, онога шта је некад кроз историју било створено у црквеној уметности.

У простору Музеја Српске Православне Цркве, специјално преуређеном за ову прилику, изложено је преко шестстотина експоната који су настали под окриљем Српске Православне Цркве – од Пећке Патријаршије и Високих Дечана, широм територије коју су насељавали Срби, све до манастира Крка, од XIII до XX века. Ризнице црква и манастира чији су богослужбени предмети и књиге настајали као поруцбине средњовековних српских владара и чланова њихових породица, патријараха и епископа, игумана и монаха, као

и верујућих људи из народа, из скривница изнете на видело пред поклонице и музејску публику.

Изложена дела су радови врхунских уметника – до радова кућне рукодјељи, и са ретким изузецима, настали су из руку српског народа, а у славу Тројединог Бога и његових светих.

На самом улазу у велики фоаје Музеја публику дочекује копија Богородице Соколичке (1312-1316) која је красила портал Милутинове гробне цркве у манастиру Бањска. Уз њу је и Родопово звоно (1432.) из цркве Светог Николе у Дреници. Даље на степеништу које води у главни ходник на почетку поставке изложене су и најстарије иконе изложбе, а то су две чудотворне, литијске иконе Богородице Пелагонијске и Архангела Гаврила, које су настале средином XIV века. На високим зидовима степеништа изложене су копије фресака из манастира Жиче и Пећке патријаршије (XIV век).

Затим се наилази да две издвојене, за ову прилику у потпуности преадаптиране просторије у којима су изложене рукописне и стара штампана књига, које припадају збирци Музеја, Пећкој Патријаршији, манастиру Дечанима и манастиру Крки. Поставку писане речи краси стотину примерака рукописних књига XIII – XIX век. Најпре је изложен примерак настао у скрипторији Црколез у близини Дечана у XIII веку. Писана је, као и већина књига и током наредног столећа на пергаменту. Као најчешћи тип јавља се Четворојеванђеље, затим је ту и Апостол, Минеји, Пролози, Лествица Јована Лествичника, Добротољубље, дела Теодора Студита и Григорија Паламе. Из XIV века је сет књига које су припадале манастиру Дечанима, а то је Поменик манастира Дечана, Дечанска крмчија и Житије Стефана Дечанског. Међу ликовно најизразитијим књижним експонатима то су Четворојеванђеља из XVI столећа, богато осликаним минералним бојама и топљеним златом, кроз раскошне заставице, минијатуре и иницијале. Овај период обележен је и појавом богатог окова, који је – изведен од сребрног па позлаћеног лима, са додацима у полудрагом камену, најчешће красио управо Четворојеванђеља. Затим се нижу и друге врсте штива, попут Октоиха, Псалтира, Службеника, Патерика, Типика... У овим просторијама могу се видети налоњи из XVI, као и певница из XVII века која је припадала манастиру Дечанима. Овде се може видети како је изгледао дивит и метална торбица за путно Јеванђеље.

На крају обиласка изложених кодекса, наилазимо на србуље – прве штампане књиге у Срба. То је примерак Октоиха из XV века насталог на Цетињу под покровитељством породице Црнојевића, док је прва штампана књига у

Београду – Четворојеванђеље типографа јеромонаха Мардарија из XVI столећа. Следе старе штампане књиге израђиване у манастирским типографијама: у Цетињу, Горажду, Грачаници, Милешеви и Скадру, као и оне богослужбене књиге које су Срби издавали ван граница своје земље, у Венецији, Бечу, Римнику, Будиму, Москви.

По изласку из просторија са изложеним књигама крећемо се ходником у коме је галерија икона. Музејска публика и поклоници имаће овог пута посебну прилику, да се упознају са иконама које су донете из ризница Пећке Патријаршије и манастира Дечана, као и незнатно манастира Крке. Свети образи на поставци припадају периоду од обнове Пећке Патријаршије и времена патријарха Макарија Соколовића (1557-1570) па све до Велике сеобе под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем. Овај период у историји уметности настао под окриљем Српске Православне Цркве обележен је великим успоном у жељи за обновом. Патријарх Макарије је покренуо велики талас у духовном и уметничком животу. Окупио је талентоване људе који су са ентузијазмом радили према његовим упутствима. За сликаре су постојала нека основна начела – да се не напушта византијски стил и да се, где год је то могуће прикажу свети Срби. Главни извођачи сликаног програма били су зограф Лонгин и зограф Андреја који су радили живопис Пећке Патријаршије, као и небројене иконе припремљене за иконостасе и појединачне. Њихови радови красе галерију икона у поставци Музеја Српске Православне Цркве. Иконе из овог периода налазимо у широком ареалу који је припадао јурисдикцији патријарха Макарија. Међу млађим примерцима икона изложени су радови српских зографа из периода XVII-XVIII века, попут радова поп Станоја Поповића, Остоје Мркојевића и Козме Дамјановића који су делали у Славонији и на територији Карловачке Митрополије. Овим радовима следе иконописци представници српског барока, као што је Теодор Димитријевић Крачун, Димитрије Бачевић и Никола Нешковић.

У сталној поставци, овога пута дошло је до измена у самом постављању експоната, који су овога пута у збирним витринама по својој природи. Тако је читава прва соба сталне поставке и део друге посвећен приказу црквеног текстила. Одмах у првој витрини изложена је Лонгинова плаштаница (темпера на платну) као припрема за потоњи златовез из XVI века. Затим следе најстарији, руком цртани антиминоси, плаштанице и аери XVI-XVII столећа. Уз њих су и врхунски примерци златовезених текстилних утвари XVIII – XIX века насталих из руку вредних везиља које су делале на територији Карловачке Митрополије, попут Ане Баић и Јулијане Станковић. У посебном делу витрине са наруквицама изложен је и примерак цариградских

архијерејских наруквица из XV столећа. Изложен је и комплетни орнат од златотканог бруката, са златовезеним апликацијама израђен у некој од новосадских радионица црквених утвари, а који је припадао архиепископу Стефану Стратимировићу (1790-1836).

У другој соби сталне поставке могу се видети врхунски примерци епитрахила у златовезу из XV- XVII столећа, који су припадали ризницама Пећке патријаршије, манастирима Дечани и Крка и текстилној колекцији Музеја Српске Православне Цркве. Уз збирку орара и појасева XVI- XVIII, изложена су и жезла од метала, дрвета (жезло којим се интронира Српски Патријарх, у техници интарзије) и израђеног у слоновачи које је припадало патријарху Арсенију IV Јовановићу Шакабенти (осликан и на његовом портрету).

У збирци митри приказана је једна од најстаријих коју је израдила Јелена Баћањи (из рода Бранковића) у XVI веку, као и митра Арсенија III Чарнојевића – дар руских поклоника из Москве 1697. године.

Трећа соба посвећена је теми – црквеноуметнички предмети од метала. Ту је збирка најстаријих предмета у виду средњовековних напрсних крстова од VII до XII века, израђених од бронзе и сребра. Уз њих су ручни крстови за благосиљање израђени у комбинованој техници дуборез-оков од сребрног па позлаћеног лима са бисерима, коралима и полудрагим камењем XVI – XVIII века, који су чувани у ризницама фрушкогорских манастира. Овој техници припадају и димензијом највећи изложени, престони крстови међу којима су импозантни они који припадали Пећкој Патријаршији и манастиру Дечанима, међу којима и онај који у себи носи крст цара Душана. Иста техника најчешће се јавља као украс панагијама које су такође изложене у збирној витрини. У њој су изложена и два енколпиона један из XII и други XIV века. Вотиви из XIX столећа такође су се нашли међу експонатима на поставци. Иза овога се нижу бројни путири, дискоси, кивоти, рипиде, дарохранилнице, кадионице, тамјанице, звездице, копља и кашичице, неки од њих настали из београдске кујунџијске радионице, затим оне у Смедереву, али и из руку даровитих кујунџија и златара попут Павла Чајничанина, Дмитра из Липове, Недељка и Луке из Ћипровца, Николе Недељковића из Ћипровца, Кондо Вука и Димитрија Аргирија из Мосхопоља.

Четврта соба кроз експонате приказује предмете који су припадали светим Србима. Најпре је, крај самог улаза у просторију постављене су две дечанске светиње: првобитни кивот Стефана Дечанског из 1348. године (доцније замењен каменом копијом у коју су премештене његове мошти, и који се налази у Дечанима) и изнад (као некад у храму) икона Светог Стефана

Дечанског са сценама из житија, рад зографа Лонгина из 1577. Одмах поред изложене су повеље српских владара: цара Душана, којим дарује села у околини Призрена као метохе манастиру Хиландар из 1347/48; препис повеље кнеза Лазара издате манастиру Раваница крајем XIV века, даровна повеља Вука Бранковића манастиру Хиландар о поклону села Горње и Доње Гадимље из око 1390. године; те влашког војводе Дуке манастиру Милешева 1675. У следећој витрини је најстарији сачувани примерак српске примењене уметности, споменик музеолошке нулте категорије – Плаштаница краља Милутина, израђена у техници златовеза почетком XIV века у цариградској дворској радионици. У посебној витрини налази се свечана одора кнеза Лазара с краја XIV века. Сачувана заједно са одором на моштима и овде је у суседној витрини изложена златовезена Јефмијина похвала кнезу Лазару, прво у Србији потписано, женско, везиљско и песничко дело – датовано у 1402. годину. Исто тако, радом руку српске властелинке Катарине Кантакузине Бранковић (кћери деспота Ђурђа Бранковића и супруге Ирине Кантакузине) настала је златовезена митра београдског митрополита Максима. У централној витрини хоризонтално постављеној изложена је гостујућа плаштаница Антонија Хераклејског из друге половине XIV века а која се чува у манастиру Студеници. Њу је према предању Јелена Мрњавчевић, потоња монахиња Јефимија посредовањем кнегиње Милице даровала манастиру Студеници.

У петој соби изложени су уметнички предмети и архивска докумена која приказују живот Срба на територији Хабзбуршке монархије. Писане на пергаменту у свечаном рукопису и опреми, са великим воштаним печатима у дрвеним кутијама изложене су повеље аустријских царева Леополда I, Јозефа I, Карла VI и Марије Терезије из XVII – XVIII столећа. Изложен је и превод привилегије Марије Терезије на српски језик. У витрини са руским иконама занимљив је примерак Илустрованог календара или минејна икона за период март-септембар из XVIII века. У посебној витрини су рипиде у барокном стилу Теодора Димитријевића Крачуна као и један барокни налоњ. У последњој просторији је изложена тематска витрина са плочама и отисцима старе дрворезне и бакрорезне графике из XVI – XIX века, као и разни манастирски печати.

Изложба српске црквене уметности у сталној поставци Музеја Српске Православне Цркве завршава се престолом иконом Светог архангела Гаврила, уље на платну, рад Уроша Предића 1920. године.

Зидове предворја и саме поставке красе портрети, који су само део велке

галерије која се чува у фонду Музеја Српске Православне Цркве и део изложен у двору Патријаршије српске у Београду. Они су рад домаћих и страних мајстора, а то су портрети српских патријараха: Арсенија III (Јов Василијевич, 1744), Арсенија IV Јовановића Шакабенте (Јов Василијевич, 1744), Јосифа Рајачића (E.Swoboda, 1848-1861, и Новак Радонић, Карловци 1855), Митрополита карловачког и Патријарха српског Георгија Бранковића (Урош Предић, 1906), затим Митрополита београдско-карловачких Мосија Петровића (1726-1730), Вићентија Јовановића Видака (Јаков Орфелин, 1774-1780); Митрополита карловачког Стефана Стратимировића (Павел Ђурковић, 1772-1830), београдског митрополита Хаџи Мелентија Павловића (1831-1833) и митрополита Србије Михаила Јовановића (Sv. Ivanovich, Paris 1899).

Изложбу су приредили: ђакон Владимир Радовановић, др Мирјана Матић, Марија Јовић, ма Биљана Цинцар-Костић, ђакон Александар Секулић, Петер Крајинц, Александар Радосављевић, Стефан Којадиновић. Консервација и рестаурација: Милодарка Коцев, Саша Живић. Стручна сарадња: мр Миланка Убипарип, Мила Гајић.

spc.rs